

Uutta ja vanhaa henkilöhistorian tutkimuksesta

**Arvioi teoksesta Lares, Jenni, Raisa Maria Toivo & Mari Välimäki (toim.).
Henkilöhistoria ja varhaismoderni aika. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2024.
373 s. ISBN 978-951-858-882-8.**

Petri Karonen

Henkilöhistoria on ollut antiikin ajoista lähtien keskeinen työkalu menneisyyden ihmisten toiminnan ymmärtämiseksi. Henkilöhistoriaa ja elämäkerrallista tutkimusta on vaikea erottaa – miksi pitäisikään – toisistaan. Määrittelyn moninaisuus tulee selväksi myös neljän tutkijan julkaisemasta *Henkilöhistoria ja varhaismoderni aika* -teoksesta. [1] Kirjoittajat keskittyvät pääsääntöisesti vuosiin 1500–1800, perustellen ratkaisuaan muun muassa sillä, että usein elämäkerrallinen/henkilöhistoriallinen tutkimus on keskittynyt moderneihin aikoihin ja tavallisesti poliittikkoihin ja muihin merkkihenkilöihin. Pyrkimys esitellä uusia näkökulmia ja menetelmiä aihepiiriin tutkimuksen tueksi toteutuukin monilta osin. Silti olisi ollut hyvä edes mainita vaikkapa 1800–1900-luvun poliittisen historian piirissä pitkään käydyistä metodikeskusteluista, sillä vaikka artikkelikokoelman käsitelty aikakausi on omintakeinen, eivät yleisellä tasolla ihmistoimijoiden perustoimintatavat liene erityisemmin muuttuneet muutamassa sadassa vuodessa.

Antologia keskittyy Suomen historian teemoihin ja kyseisellä oppialalla henkilöhistoria, elämäkerrat ja jonkun tietyn henkilön kautta tai avulla aiheitaan käsittelevät opinnäytteet ovat olleet pitkään varsin suosittuja. Suomen historiasta varhaismodernia aikaa käsitelleitä väitöskirjoja on ilmestynyt 1850-luvun alusta vuoden 2024 lopulle yhteensä lähes 300. Niistä henkilöhistoriaan kytkeytyviä on ilmestynyt vuoteen 1950 mennessä 18 ja sen jälkeen 19.

Artikkelikokoelma koostuu johdannosta, yhdeksästä artikkelista sekä tuloksia kokoavasta ja tulevaisuuteen luotaavasta loppuluvusta. Kokoelma on jaettu kahteen osioon, ”Varhaismodernin henkilöhistorian historiaan” ja ”Henkilöhistoriallisiin avauksiin”. Jako on sinänsä luonteva. Silti tutkimuksen perusteita käsittelevät erityispiirteet olisi ollut syytä käsitellä jo johdannossa. Esimerkiksi aikakauden omanlaisista lähdeaineistoista kirjoitetaan useissa eri kohdissa varsinaisissa käsittelyluvuissa. Keskittämällä tietoja yhteen myös julkaisun kahtalainen kysymyksenasettelu olisi tullut lukijalle vielä paremmin ymmärrettäväksi (s. 10).

Kirjoittajat kysyvät yhtäältä ”mitä varhaismoderni aikakausi tuo henkilöhistorialliseen tutkimukseen” ja toisaalta ”mitä erityistä henkilöhistoria voi paljastaa varhaismodernin ajan historiasta”. Kysymykset ovat kiinnostavia, vaikka toki näitä asioita on selvitetty aiemminkin. Lisäksi voi olla vaikeaa unohtaa ainakaan kokonaan jo aiemmin koeteltuja lähestymistapoja. Teoksessa käytetään puolen kymmentä kertaa eri muodoissaan käsitettä patriarkaalinen yhteiskunta, joka riittävän täsmällisesti käytettynä antaisi uskoakseni edelleen relevantin raamituksen kunkin sääty-yhteiskunnan ihmisryhmän ja yksilön todellisista normatiivisista ”mahdollisen rajoista”.

Tietokantoja ja elämäkertureita

Teoksen historiografisessa osuudessa on mukana sekä akateemisia tekstejä että populaarimpia esityksiä. Mielellään olisi lukenut enemmänkin käytettyjen tekstien valintaperusteista. Kuitenkin Suomessa kumpaankin lajityyppiin kuuluneita kirjoituksia laativat usein samat henkilöt, mikä poikkeaa melkoisesti esimerkiksi Ruotsin elämäkertatraditiosta. FT Mari Välimäen tekstit kuuluvat antologian parhaimmiston. Hänen bibliografioita ja tietokantoja 1950-luvulta nykypäivään hyödyntävä artikkeli (”Pitkiä linjoja ja uudistamismahdollisuuksia. Varhaismodernia aikaa koskevat henkilöhistorialliset julkaisut Suomessa 1950–2020”) on yhtäältä valaiseva ja toisaalta herättää huolia. Välimäki käsittelee dataansa vahvasti lähdekriittisellä otteella ja niinpä tekstistä käy valitettavan selväksi, kuinka sattumanvaraisiksi julkaisutiedot kotimaisista historia-alan julkaisuista ovat käyneet 2010-luvun lopulta lähtien. Historiallista bibliografiaa ja ARTO-tietokantaa koottiin pitkään huolellisesti, mutta tallennustyöhön käytettyjen resurssien ehtyminen on lopettanut aiemman systemaattisen kokoamistyön.

Julkaisuvolyymien lisäksi Välimäki arvioi julkaisuja laadullisesti, mitä tarkoitusta varten hän on koonnut avoimen tietokannan vuosina 1950–2021 julkaistuista varhaismodernia aikaa käsittelevistä henkilöhistoriallisista kirjoista ja artikkeleista. Luettelo on koottu kansallisesta Melinda-tietokannasta sekä vuoteen 1990 saakka painettuina ilmestyneistä historiallisista bibliografioista. Luettelo on hyvä apuneuvo aihepiirin tutkijoille, sillä se sisältää koko joukon aihepiirin keskeistä kirjallisuutta. Täyteen kattavuuteen ei mainittujen tietolähteiden avulla kuitenkaan päästä. Avoimesti julkaistussa tietokannassa mainitaan esimerkiksi reilut 70 *Genos*-aikauskirjan henkilöhistoriallista artikkelia, mikä on paljon. Samalla on selvää, ettei kaikkia tekstejä ole ollut mahdollista sisällyttää tietokantaan, mutta juuri *Genoksesta* sekä *Suomen sukututkimusseuran vuosikirjoista* olisi löytynyt enemmänkin aihepiirin kirjoituksia.

Kansallisbiografia-sarja jää teoksessa varsin vähälle huomiolle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivuilta löytyvä Kansallisbiografia antoi lokakuussa 2024 hakuehdoilla ”Ruotsin vallan aika” ja ”1480–1809” (syntymäaika) yhteensä 1275 henkilön tiedot; Suomen talouselämän vaikuttajat puolestaan ilmoitti tietokannan ennalta määritellyllä hakuehdolla ”Ruotsin vallan aika” yhteensä 13 henkeä. Ongelma ei nytkään ole Välimäen, vaan kyse on paljolti siitä, ettei Kansallisbiografian pienoiselämäkerroista ole syötetty valtakunnallisiin tietokantoihin kuin murto-osa. Sen sijaan Svenska litteratursällskapet i Finlandin julkaisema Kansallisbiografian sisarsarja Biografiskt lexikon för Finland on hyvin edustettuna valtakunnallisissa tietokannoissa.

Välimäen artikkeli ”Piispat tutkimuksen kohteena” on vahva analyysi piispoista laadituista henkilöhistorioista ja elämäkertoista. Tarkastelussa on mukana yhteensä 25 teosta, joista peräti seitsemän käsittelee Mikael Agricolaa. Välimäki osoittaa, kuinka piispoja koskevat monografiat ovat akateemisesta pätevöittäviä: mukana olevista 17 kirjoittajasta ainakin 11 päätyi professoriksi tai Arkistolaitoksen pääjohtajaksi. Professori, arkkipiispa Jacob Tengström (1755–1832) on mukana sekä kirjoittajana että kahteen otteeseen tutkimuskohteena. Eric Anthonin (1893–1878) väitöskirja *Jacob Tengström och stiftsstyrelsen i Åbo stift 1808–1832* (1923) ei kuitenkaan jostain syystä ole mukana. Suomessa julkaistuista piispaelämäkertoista on kirjoittanut myös kirkkohistorian professori Simo Heininen *Teologiseen Aikakauskirjaan* otsikolla ”Pyhästä Henrikistä Irja Askolaan. Suomalaiset piispaelämäkerrat 1795–2022” (2023). Kyseinen esitys on muuten yksi niistä julkaisuista, jotka eivät ainakaan marraskuussa 2024 tulleet näkyviin yleisimpien tietokantojen hakutuloksissa.

Kiinnostava on Terserus-tutkija, Suomen ystävä Rurik Holm (1877–1947), joka lienee teoksen ainoa ruotsalainen tutkimuksen kohteeksi otettu historioitsija. Vertailua ruotsalaiseen alan tutkimukseen kannattaisi tulevaisuudessa harkita, sillä Pohjanlahden länsipuolella nimenomaan kirkkohistoriassa elämäkertatutkimus oli pitkään suosittu väitöskirja-aihe. Välimäki kritisoi aiemman tutkimuksen näkökulmia varsin voimakkaasti peräen esimerkiksi tunne- ja kokemushistoriallista otetta. Lähdetilanne tuskin useinkaan mahdollistaa mainittuja tärkeitä näkökulmia. Välimäki kuitenkin esittää oivan esimerkin mainittujen lähestymistapojen potentiaalista piispatar Anna Henriksdotter Kockin elämää käsittelevässä, perusteelliseen lähdetyöhön pohjautuvassa tutkimuksessaan. Patriarkaalisen yhteiskunnan ja kolmisäätyopin naimisissa olevalle eliitin naiselle suomat mahdollisuudet käyttää valtaa ja kehittää kotitaloutta konkretisoituvat: toimijuus oli vain itse otettava, kukaan ei sitä hopealautasella tarjonnut. Siinä suhteessa tulokset ovat linjassa aiemmin myös esimerkiksi talonpoikaisyhteisöistä tehtyjen havaintojen kanssa.

FT Tiina Miettinen vastaa neljästä artikkelista ja samalla noin neljäsosasta teoksen kokonaisuudesta. Ne sisältävät kiinnostavia näkökulmia, mutta teksteihin sisältyy ongelmia. Artikkelissa ”Esimerkkejä ja opettavaisia tarinoita. Varhaismodernia koskeva biografinen kirjallisuus Suomessa ennen vuotta 1950” käsittelee otsikostaan huolimatta myös koko joukon eri arkistoista löytyneitä käsikirjoituksia. Kirjoitus on sijoitettu teoksen historiografiseen osioon, joten lukija olettaa pääsevänsä kattavan aiemman tutkimuksen analyysin pariin tai edes siihen, että varhempiin tuloksiin viitattaisiin: monet esille nostetut asiat ovat olleet jo pitkään tunnettuja. Erikoinen on toteamus, jonka mukaan Yrjö Kotivuoren toimittamasta arvokkaasta Ylioppilasmatrikkelista ”löytyvät lyhyet elämäkerrat” ylioppilaista (s. 51). Kyseessä on kuitenkin aivan nimensä mukaisesti matrikkeli eli luettelo henkilöiden perustiedoista.

Samanlaisia huolimattomuusvirheitä on runsaasti. *Oma Maa* -sarjaa ei suinkaan julkaistu yhtä painosta, vaan kolme (1907–1911, 1923–1928 ja 1958–1962). Viimeisessä painoksessa elämäkerralliset tekstit keskittyvät yksinomaan itsenäisyyden ajan vallanpitäjiin, mutta sen sijaan 1900-luvun alun painoksissa erimittaisia elämäkertatekstejä on kosolti. On vaikea olla samaa mieltä väitteestä, jonka mukaan aikakauden ”henkilöhistoriallisen tutkimuksen voi katsoa olleen harrastajien käsissä, jotka tutkivat ja kirjoittivat muun toimen ohessa.” (s. 66) Perusteluksi riittää, etteivät

1900-luvun alun elämäkerturit olleet ”viroissa Helsingin yliopistossa.” (s. 69) Virkoja oli tuolloin vain muutama ja nopeakin vilkaisu aiemman tutkimuksen havaintoihin olisi osoittanut, että juuri nämä virkaprofessorit julkaisivat muun ohella myös aktiivisesti henkilöhistoriasta. On täysin harhaanjohtavaa väittää 1900-luvun alun tohtorintutkimuksen suorittaneita elämäkertureita harrastajiksi. Kukin voi samalla miettiä, kuinka monta päätoimista henkilöhistorioitsijaa Suomesta löytyy tänäkään päivänä.

Miettinen esittää myös perustelemattomia väitteitä eri aikakausien tutkijoista. Kaikkein epäoikeudenmukaisimman kohtelun saa aikakautensa eturivin historioitsija E. G. Palmén (1849–1919), edellä mainitun Oma Maa -sarjan luoja ja keskeisin kirjoittaja. Miettisen (”Lupa kuvitella. Varhaismodernin ajan naiset biografiaissa 1700-luvulta 2000-luvulle”) mukaan Palmén ”edusti 1900-luvun alussa historiantutkimuksen vanhempaa sukupolvea, jolle tosiasioita tärkeämpää oli oikeiden ihanteiden esiin nostaminen historian jatkumosta.” (s. 110) Palménin valtavaa tuotantoa arvioidaan hänen oppi-isästään Zachris Topeliuksesta (1818–1898) kirjoittaman nekrologin perusteella, viittaamatta ainoakaan Palménista kirjoitettuun tutkimukseen tai muuhun julkaisuun. Esimerkiksi antologia *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen* (2014) – jota teoksessa ei mainita ja jossa on muun ohella esimerkiksi Ulla Koskisen ja Piia Einosen sekä Jari Eilolan ja Kirsi Salosen laadukkaat, historiografiaan ja historiakuviin liittyvät luvut – sisältää satoja viittauksia Palménin merkitykseen 1800-luvun lopun ja 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten historiantutkimuksessa. Ylipäättään Miettisen kirjoittamat osuudet hyppivät asiasta toiseen, kirjallisuutta käytetään sattumanvaraisesti ja välillä kirjoitetaan pitkään yksinomaan toisen käden lähteiden varassa ja toisinaan ainoastaan alkuperäisaineistoihin perustaen.

FT Jenni Lares puolestaan tutkii närpiöläisen sotilaan lesken ja krouvinpitäjä Gertrud Hanssonin vaiheita ennen muuta kihlakunnanoikeuden pöytäkirjojen avulla. Menetelmä on koeteltu ja tuottaa lisää tietoa edelleen varsin vähälle huomiolle jääneiden leskinaisten toimijuudesta ja mainitun statuksen mukanaan tuomasta liikkumavarasta maaseutuyhteisössä. Artikkelin on tarkkaa työtä ja välillä punainen lanka tuntuu hieman katoavan. Näin on esimerkiksi silloin, kun kirjoittaja raportoi henkikirjojen annista yleensä sekä kyseisen henkilön ja hänen sukupiirinsä tutkimukselle (s. 305–311). Luku olisi tältä osin kaivannut tiivistämistä. Kirjoituksessa tehdään siis samalla selkoa varhaismodernin ajan lähdeaineistojen erityispiirteistä ja niiden rajoituksista.

Professori Raisa Maria Toivo kirjoittaa elämäkokemuksen näkökulmasta ulvilalaisen Agata Pekantytären tapauksesta ja analysoi uudelleen tämän jo väitöskirjassaan (2006) laajasti käsitellyn toimijan elämää. Toivon osuus on teoksen teoreettisin ja siinä näkyy hienosti kirjoittajan kokemus (!) aihepiirin tutkimuksesta. Samalla tulee hyvin avattua, kuinka tutkijan oma ajattelu muuttuu ja kehittyy ajassa: siinäkin mielessä teksti on havainnollinen. Luvun neljä kuviota jäsentävän erinomaisesti käsittelyä ja samalla tekevät osin varsin vaikeasta aiheesta helpommin käsiteltävän.

Henkilöhistorian tulevaisuus

Lares ja Välimäki ovat kirjoittaneet teoksen päättävän jakson otsikolla ”Yksi elämä, monta tarinaa. Tulevaisuuden näkökulmia varhaismoderniin henkilöhistoriaan”. Teksti

on yhtäältä koonti teoksen sisällöstä ja toisaalta siinä esitetään näkökulmia tulevaa tutkimista varten. He korostavat varhaismodernin ajan aineistojen sirpaleisuutta, säilyvyyden haasteita ja lähdekriittisiä näkökulmia. Samoin käsitellään usein aivan erilaisten aineistojen yhdistämisen merkitystä ja haasteita. Tämä on tärkeä muistutus, sillä ilman yhdistelytaitoa aihepiirin (tai käytännössä minkään laadukkaan historiantutkimuksen) tutkimuksesta ei tule mitään.

Olisin kaivannut tarkempaa erittelyä siitä, mitä kirjoittajat todella tarkoittavat tässä yhteydessä usein mainitsemallaan ”henkilöhistoriallisella metodilla” (esim. s. 337) tai ”analyttisillä työkaluilla” (esim. s. 341). Viimeksi mainitusta oikeastaan tärkein eksplikoitu esimerkki tulee Toivon artikkelista ja nimenomaan kokemuksesta. Kirjoittajat toteavat aikakauden ihmisten oman äänen tai persoonan tavoittamisen vaikeuden, minkä vuoksi tutkimuskohteita on teoksessa tarkasteltu ulkopuolelta ilman että pyrittäisiin pääsemään kiinni heidän ”ajatuksiinsa, tunteisiinsa tai motiiveihinsa”. Tämä on oikealla tavalla pragmaattinen lähtökohta. Samalla voi kysyä, kuinka tarpeen tällaisten pohtiminen näillä tutkimuksellisilla reunaehdoilla olisi edes ollutkaan. Teoksessa viljelty sukupuolihistoriallinen näkökulma on sekin hedelmällinen lähestymistapa. Myös intersektionaalista näkökulmasta (s. 348, vrt. Toivon artikkelin kuvio 4, s. 200) olisin mielelläni lukenut lisää, sillä pitäisin sitä edelleen yhtenä kiinnostavimmista varhaismodernin elämäkerrallisen tutkimuksen näkökulmista. Kirjan päättävä viittaus eläinelämäkertoihin on jännittävä ja jättää odottamaan uusia avauksia aiheesta.

Petri Karonen on Suomen historian professori Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella.

Viitteet

[1] Arvioitava teos on avoimesti luettavissa osoitteessa:

<https://doi.org/10.21435/ht.292>.

Lähteet ja kirjallisuus

Tietokannat

Yhteinen menneisyys, erilaiset tulkinnat: Bibliometrinen ja kvalitatiivinen analyysi varhaismodernista Ruotsin valtakunnasta Ruotsin ja Suomen historiografiassa 1860–2020 (Hirsu) -hankkeen tiimoilta laaditut tietokannat, jotka tullaan aikanaan julkaisemaan JYX-julkaisuarkistossa.

Biografiskt lexikon för Finland, <https://www.blf.fi/>.

Kansallisbiografia, <https://kansallisbiografia.fi/>.

Suomen talouselämän vaikuttajat, <https://kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat>.

Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852, <https://ylioppilasmatrikkeli.fi/>.

Välimäki, Mari. 2024. Luettelo Suomessa vuosina 1950–2021 julkaistuista varhaismodernia henkilöhistoriaa käsittelevistä teoksista ja artikkeleista, <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/156748>.

Kirjallisuus

Anthoni, Eric. 1923. *Jacob Tengström och stiftsstyrelsen i Åbo stift 1808–1832*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 18. Helsingfors.

Einonen, Piia & Petri Karonen toim. 2002. *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. Historiallinen Arkisto 116. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Heininen, Simo. 2023. Pyhästä Henrikistä Irja Askolaan. Suomalaiset piispaelämäkerrat 1795–2022. *Teologinen Aikakauskirja* 128, 1: 70–77, <https://journal.fi/tatt/article/view/136291>.

Karonen, Petri. 1999. Turun ensimmäinen kaupantarkastaja Hans (John) Bogge. *Suomen sukututkimusseuran vuosikirja* 44, 127–147. Helsinki: Suomen sukututkimusseura.

Karonen, Petri. 2023. Suomen ja Skandinavian historian professori Ernst Gustaf Palménin oppilaat. *Pohjolan historiankirjoitus*, julkaistu 17.8.2023, <http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202309075001>.

Karonen, Petri & Antti Räihä. 2014. Oma Maa -kirjasarja ja instituutioiden historia. Teoksessa *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen. Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960*, toim. Petri Karonen & Antti Räihä, 9–28. Historiallisia Tutkimuksia 267. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, <http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201611244742>.

Karonen, Petri. 2019. Historiantutkimuksen ja yhteiskunnan yli puolitoistavuosisatainen vuoropuhelu: resurssit, rakenteet ja tulokset. Teoksessa *Tiede ja yhteiskunta. Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus 1800-luvulta 2010-luvulle*, toim. Petri Karonen, 13–41. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1449. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, <http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201910254613>.

Karonen, Petri. 2019. Historian väitöskirjojen aikakaudet, julkaisukielet ja väitösyliopistot 1850-luvulta 2010-luvun jälkipuoliskolle. Teoksessa *Tiede ja yhteiskunta. Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus 1800-luvulta 2010-luvulle*, toim. Petri Karonen, 32–35. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia

1449. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, www.urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201910254611.

Karonen, Petri. 2021. Suomen Sukututkimusseuran julkaisut historiantutkijoiden resursseina ja julkaisufoorumeina. *Genos* 92, 4: 194–205, <http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202112155975>.

Kuha, Miia & Petri Karonen eds. 2023. *Swedish and Finnish Historiographies of the Swedish Realm, c. 1520–1809. Shared Past, Different Interpretations?* Routledge Research in Early Modern History. Routledge: London.